

แถมสุข นุ่มนนท์ ในฐานะ นักประวัติศาสตร์

ไพศาล วงศ์วรวิไลทิฐ
กลุ่มประสานงานศาสนาเพื่อสังคม

แถมสุข นุ่มนนท์

วงการประวัติศาสตร์ไทยในปัจจุบัน กล่าว
กล่าวไปด้วยนักสอนประวัติศาสตร์และนักเรียนประวัติ-
ศาสตร์ ไม่ว่าจะในโรงเรียน วิทยาลัย และมหาวิทยาลัย
แต่ผู้ผลิตงานเขียนทางประวัติศาสตร์นั้น คงจำกัดอยู่
ในวงเล็ก ๆ กระจัดกระจาย ข้อย่น่าเป็นห่วงคือ ใน
แวดวงเล็ก ๆ เหล่านี้ คนส่วนใหญ่พึงพอใจที่จะหยุดผล
งานของตนตรงที่ “ตำรา” และ “เอกสารประกอบคำ
บรรยาย” เท่านั้น น้อยคนที่ม่วริยะ ผลิตงานอย่างสมา
เสมอโดยรักษาคุณภาพเอาไว้ได้

แถมสุข นุ่มนนท์ เป็นคนหนึ่งในจำนวนหยิบ
มือที่ยังไม่ละหยุดกับผลงานเก่า ๆ หากรักที่จะผลิตผล
งานในระดับคุณภาพและปริมาณที่เกื้อกูลต่อการประ-
วัติศาสตร์ไทย แม้ว่าจะงานของแถมสุขจะไม่หวือหวาแหวก
แนวไปกับสมัยนิยมในวงการของตนก็ตาม แต่แนวคิด
และลักษณะเฉพาะตัวของแถมสุขก็มีจุดเด่นอันควรแก่
การสนใจอยู่หลายประการ

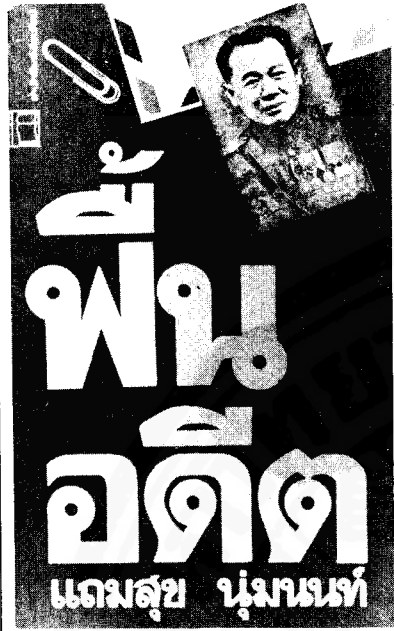
ภูมิหลังและผลงาน

แถมสุข นุ่มนนท์ เกิดเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๘ ได้รับ
การศึกษาชั้นอุดมศึกษา ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คณะ
อักษรศาสตร์ ในแขนงวิชาประวัติศาสตร์ เมื่อจบการ
ศึกษาชั้นปริญญาตรีจึงไปศึกษาต่อ ณ มหาวิทยาลัยฮอว์ก
และทำวิทยานิพนธ์หัวข้อ “ไทรบุรี ระเบิดส ภายใต
การปกครองอังกฤษ ค.ศ. ๑๘๐๕-๑๘๔๑” จากนั้นได้ไป
ทำปริญญาเอก ณ มหาวิทยาลัยลอนดอน อังกฤษ วิทยา-
นิพนธ์เพื่อรับปริญญาคือ “การเจรจาทางการทูตระหว่าง
ไทยกับอังกฤษ ค.ศ. ๑๘๐๐-๑๘๐๕” ภายหลังจากเข้ารับราชการ
เป็นผู้บรรยายวิชาประวัติศาสตร์ ที่คณะอักษรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย นับแต่ปี ๒๕๐๐-๒๕๑๔ ช่วง
๑ ปีหลัง ได้ดำรงตำแหน่งหัวหน้าภาควิชาประวัติศาสตร์
คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ที่มหาวิทยาลัย
เชียงใหม่ งานเขียนทางประวัติศาสตร์ในช่วงนั้น นอก
จากบทความ “อิทธิพลทางการเมืองและเศรษฐกิจของ
อังกฤษในเชียงใหม่” (๒๕๑๑), “การปกครองไทยสมัย
โบราณ” และ “การเจรจาทางการทูตระหว่างไทยและ
อังกฤษ ค.ศ. ๑๘๐๐-๑๘๐๕” (๒๕๑๔) แล้ว แทบจะไม่
ปรากฏบทความนอกอีกเลย จนถึงปี พ.ศ. ๒๕๑๗ เมื่อแถม-
สุขย้ายไปคณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

อาจกล่าวได้ว่า ช่วงเวลาระหว่าง พ.ศ. ๒๕๑๖
-๒๕๑๘ เป็นช่วงที่สำคัญต่อแถมสุขมิใช่น้อย หลังจาก
เหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ แถมสุขได้รับแต่งตั้งเป็น
กรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย และแม้จะพ้นตำแหน่ง
ใน พ.ศ. ๒๕๑๘ แต่ช่วงเวลา ๓ ปีนั้นเองที่ต้นธารแห่ง
ผลงานอันไหลอย่างต่อเนื่อง สม่ำเสมอ ไม่ขาดระยะได้
ก่อรูปร่างขึ้น จนถึงปัจจุบัน แถมสุขมีงานเขียนประวัติ-
ศาสตร์ไม่ต่ำกว่า ๓๐ ชิ้น ทั้งที่เป็น หนังสือ บทความ
งานวิจารณ์ งานเก็บความ ตัวเลขน้อยน้อยที่สุดก็
แสดงถึงความหมั่นเพียรของแถมสุข จริงอยู่ บทความ
หลายบทจะอยู่ในแนวเรื่องเดียวกัน มีเนื้อความและข้อ
สรุปไม่ต่างกันมากนัก เช่น บทความชุด “ที่ปรึกษาชาว
อเมริกันในประวัติศาสตร์ไทย” ซึ่งมีถึง ๖ บทความ) ทั้ง
ไทยและอังกฤษ) แต่ในบทความเหล่านั้น แถมสุขได้เลือก
จุดเน้น ช่วงเวลาของเหตุการณ์ ตลอดจนถ้อยคำสำนวน
ที่ต่างกัน เป็นการเขียนขึ้นใหม่ตามลักษณะของวารสาร
แต่ละฉบับ จะยกเว้นก็แต่งานหนังสือของแถมสุข คือ
เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง, ฝันอดีต, และยังมีเวิร์ก
บุ๊กแรก: กบฏ ร.ศ. ๑๓๐ ซึ่งเป็นงานรวมบทความที่เคยลง
ในวารสารต่าง ๆ โดยปรับปรุง ตัดต่อแก้ไขเพื่อให้เกิด
ความต่อเนื่องระหว่างบท

งานเขียนของแถมสุข โดยทั่วไปมี ๒ ประเภท
คือ งานประวัติศาสตร์ และงานวรรณกรรม อันได้แก่
“เซอร์ซาลี แซปลิน” ซึ่งเก็บความจากอัตชีวประวัติ
ของซาลี แซปลิน ศิลปินผู้รื่องนาม และ “ไม่ยอมแพ้แก่
โซลชะตา” ที่แปลร่วมกับสุรรัตน์ นุ่มนนท์ จาก UP
FROM THE GHETTO ของฟิลิป ดรอทหนึ่ง และ เวสลีย์
เซาท์ สำหรับงานประวัติศาสตร์นั้น ยังแบ่งออกได้เป็น
๒ ประเภท คือ งานเขียน งานเก็บความและงานวิจารณ์
งานเขียนที่สำคัญได้แก่ งานชุด “การเจรจาทาง
การทูตระหว่างไทยและอังกฤษ ค.ศ. ๑๘๐๐-๑๘๐๕” “ที่
ปรึกษาชาวอเมริกันในประวัติศาสตร์ไทย” ชุด “กบฏ
ร.ศ. ๑๓๐” “เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง” และ
ชุด “ความสัมพันธ์ระหว่างไทย-อเมริกา ระหว่างปี ค.ศ.
๑๘๕๐-๑๘๗๖” ซึ่งยังไม่จบสมบูรณ์

งานเก็บความได้แก่ “เทียนวรรณ” ของวอลเตอร์
เอฟ เวลลา “องค์ประกอบนโยบายต่างประเทศของไทย
: นโยบายต่างประเทศไทยก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง”

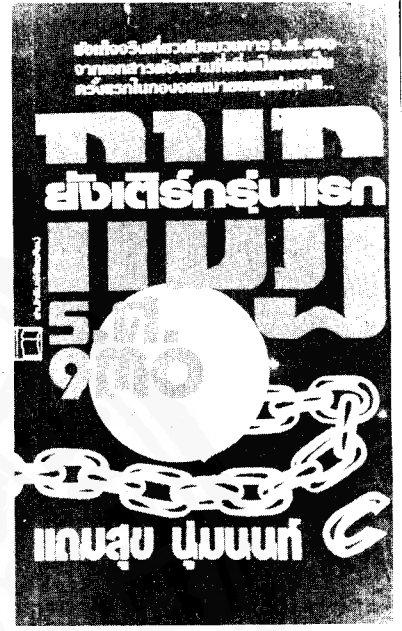
ชุด ประวัติศาสตร์ไทย

**เมืองไทยสมัย
สงครามโลก
ครั้งที่สอง**

แถมสุข นุ่มนนท์

SECRET!

นอกเหนือไปจากนั้นได้แก่ งานวิจารณ์หนังสือ จอมพล ป. พิบูลสงคราม เล่ม ๑ ของ อ. พิบูลสงคราม และ CHAIYO ของ วอลเตอร์ เอฟ เวลลา

พิจารณาในแง่ของเวลาและช่วงประวัติศาสตร์ ยกเว้นงานบางชิ้น เช่น “การปกครองของไทยสมัยโบราณ” และ “ประวัติศาสตร์” แล้ว งานของแถมสุข จะจำกัดอยู่ในช่วงรัตนโกสินทร์ เมื่อเริ่มเป็นรัฐชาติ และได้รับอิทธิพลของตะวันตก นับจากสมัยปฏิรูปการบริหาร การปกครองในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นต้นมา จนถึงยุคสงครามเวียดนาม โดยม้งานชุด “ความสัมพันธ์ระหว่างไทย-อเมริกา” เป็นผลงานล่าสุด

โดยที่แถมสุข สนใจประวัติศาสตร์ช่วงรัตนโกสินทร์-กรุงเทพฯ ดังนั้นสถานที่ที่เป็นจุดดำเนินเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ในงานของแถมสุข จึงเน้นที่กรุงเทพฯ อันเป็นศูนย์กลางกำหนดนโยบายทางการเมือง เศรษฐกิจ การทหาร และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และเมื่อพิจารณาถึงประเด็นหรือแง่มุมของประวัติศาสตร์ที่แถมสุข สนใจแล้ว มักจะเป็นแง่มุมด้านการเมืองการปกครองที่คาบเกี่ยวกับความสัมพันธ์กับต่างประเทศ เห็นได้จากงานชุด “การเจรจาทางการทูตระหว่างไทยและอังกฤษ” “ที่ปรึกษาชาวอเมริกัน” “เมืองไทยสมัยสงครามโลก

ครั้งที่สอง” และ “ความสัมพันธ์ระหว่างไทย-อเมริกา” ล้วนแล้วแต่มี อังกฤษ อเมริกา และญี่ปุ่น เป็นองค์ประกอบสำคัญตามลำดับ ที่เป็นเช่นนั้น ส่วนหนึ่งคงเป็นผลจากการศึกษาต่อที่ต่างประเทศ โดยเฉพาะที่อังกฤษ แลมสุขได้พบและเห็นความสำคัญเอกสารชั้นต้นที่เกี่ยวข้องกับประเทศไทยเป็นอันมากที่กระทรวงต่างประเทศ ซึ่งคนไทยมักไม่รู้จัก^๑ การค้นพบครั้งนั้น คงทำให้แถมสุข ตั้งใจที่จะศึกษาเอกสารดังกล่าว ซึ่งมีอยู่อย่างกระจัดกระจายในต่างประเทศ ให้มากเท่าที่จะมากได้ อาจกล่าวได้ว่า ผลงานที่สำคัญของแถมสุข เกิดขึ้นจากความต้องการที่จะค้นคว้าหาข้อเท็จจริงจากเอกสารชั้นต้น ในประเทศที่มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับไทยในอดีตและโดยที่เอกสารชั้นต้นเหล่านั้นเกิดขึ้นมากในช่วงรัตนโกสินทร์-กรุงเทพฯ งานของแถมสุขจึงมีกวามเวียนอยู่ในช่วงนี้มากกว่าช่วงอื่นของประวัติศาสตร์ไทย

ปรัชญาประวัติศาสตร์ในงานเขียน

ในทัศนะของแถมสุข ประวัติศาสตร์มิใช่ “เครื่องมือ” ในการร่างสถานะเดิมของสังคม หรือเปลี่ยนแปลงสังคมสู่สถานะใหม่ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขการผดุงศีลธรรมของสังคม หากประวัติศาสตร์เป็น “ศาสตร์ที่

๑ สัมภาษณ์แถมสุข นุ่มนนท์ (ตุลาคม ๒๕๒๑)

ได้ชวนเข้าไปให้ใกล้ความเป็นจริงมากที่สุด”^๒ “ศาสตร์” ในความหมายของแถมสุขนั้น เป็นสิ่งที่แยกไม่ออกจากข้อเท็จจริง ดังนั้นหน้าที่ของนักประวัติศาสตร์จึงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับนักวิชาการ คือต้องยึดเหนี่ยวอยู่กับสิ่งจริง และข้อเท็จจริงยิ่งกว่าอะไรอื่น การโต้ตอบระหว่างนักประวัติศาสตร์กับข้อเท็จจริงนั้น จะต้องกระทำด้วยใจอันเป็นกลางเท่าที่จะทำได้ ใช่แต่เท่านั้น การนำเสนอข้อเท็จจริงจะต้องเป็นไปอย่างปราศจากอคติ ไม่พยายามครอบงำหน้าผู้อ่าน หากแต่เปิดโอกาสให้วิจารณ์ญาณของตนในการตรวจสอบงานนั้นๆ ด้วยเหตุนี้ งานเขียนของแถมสุขจึงมักปูพื่นด้วยการนำข้อเท็จจริงมาเรียงรายเพื่อให้อ่านข้อเท็จจริงเหล่านั้นทำหน้าที่จำลองเหตุการณ์ในอดีตให้ปรากฏขึ้นในความคิดคำนึงของผู้อ่านเท่าที่จะกระทำได้ เสมือนหนึ่งเป็นการ “พลิกฟื้นอดีตนั้นให้กลับขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง”^๓ และการที่จะไปสู่ “ความเป็นจริง” ของอดีตได้ จำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้อ่านจะต้องเข้าถึงบรรยากาศของเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์แต่ละช่วงให้ได้ แถมสุขจึงไม่เพียงแต่จะเน้นบทบาทและการกระทำของมนุษย์ที่เดินเห็นอยู่ในประวัติศาสตร์เท่านั้น หากยังให้ความสำคัญกับความรู้สึกนึกคิด และอารมณ์ของบุคคล ที่เป็นองค์ประกอบของอดีตด้วย งานเขียนของแถมสุขได้พาผู้อ่านเข้าไปสัมผัสกับความแค้นเคือง ความใฝ่ฝัน อารมณ์สะเทือนใจ ความชื่นชมยินดี ความหวัง และความสันทัด เรื่อยมเห็นถึงความรักความผูกพันระหว่างคนไทยกับที่ปรึกษาชาวอเมริกันอย่าง ดร.ฟรานซิส บี แชรร์ ใน “ที่ปรึกษากระทรวงการต่างประเทศชาวอเมริกันในประเทศไทย พ.ศ. ๒๔๖๐-พ.ศ. ๒๔๘๓”^๔ ความสะเทือนใจของคนไทยเมื่อเห็นกองทัพญี่ปุ่นเหยียบย่ำมาตุภูมิ ใน “เมื่อประเทศไทยเข้าสู่สงครามโลกครั้งที่สอง”^๕ ความวิตกกังวลและความน้อยเนื้อต่ำใจของผู้นำไทยต่อการเห็นห่างของอเมริกา ใน “แถลงการณ์ร่วมลอนดอน-รัสเซีย”^๖ แนวประวัติศาสตร์ของแถมสุขข้างต้น ข้างใกล้เคียงกันที่ทัศนะของรังเก นักประวัติศาสตร์เยอรมันที่เชื่อว่า “ประวัติศาสตร์” ต้องสร้างประสบการณ์แห่งอดีต ให้กลับเข้ามาเป็นความรู้สึกนึกคิดของปัจจุบัน ต้องดึงภาพจากอดีตจากความบั่นทอนใจ ความเข้ออกเข้ใจ ทิ้งนเพื่อสร้างชีวิตขึ้นมาใหม่ คือต้องสร้างเงา อากาเรเลือนไหว ความขัดแย้ง ชัยชนะ ภูมิภาพ ความยากลำบาก คัดหา พลั้ง

ของสังคัมของอดีตแต่ละส่วนเข้ามาให้ได้”^๗ อย่างไรก็ตาม รังเกและสกุลประวัติศาสตร์ HISTORICISM ที่เขาสังกัด จะมอทธิพลต่อแถมสุขหรือไม่ เพียงใดนั้น เป็นเรื่องที่ไม่อาจวินิจฉัยในทันทีได้

จุดเริ่มต้นของงานทางประวัติศาสตร์โดยทั่วไป มีอยู่อย่างน้อย ๒ ประการ นักประวัติศาสตร์จำนวนไม่น้อย ดังนักประวัติศาสตร์ร่วมสมัยที่ กำลังสร้างกระแสใหม่ในวงการประวัติศาสตร์ไทยในเวลานี้ มักเริ่มต้งงานเขียนของตนจากการสะดุดที่ศนะบางประการ เกิดเป็นข้อสังเกตหรือข้อสมมุติฐาน และพยายามแสวงหาหลักฐานมาสอบทานข้อสังเกตหรือข้อสมมุติฐานนั้นๆ งานประเภทนี้ไม่สนใจมากนักที่จะนำเสนอข้อเท็จจริงจากปริมณฑลที่แวดล้อม เพื่อจำลองเหตุการณ์ในอดีต หากจะพุ่งลงสู่ประเด็นที่ต้องการสืบสวน ให้ความสำคัญแต่เพียงหลักฐานข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้อง โดยมีพิกที่ที่สนใจข้อเท็จจริงที่ดูตาดๆ และไม่สลักสำคัญต่อประเด็นสืบสวน^๘

แถมสุขต่างจากนักประวัติศาสตร์ดังกล่าว ตรงที่งานศึกษาส่วนใหญ่ไม่ได้เริ่มจากการสะดุดกับที่ศนะหรือสมมุติฐานที่เคยยอมรับกัน หากเกิดจากความต้องการที่จะสร้างความกระจ่างให้กับเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์

๒ แถมสุข นุ่มนนท์ “คำนำ” ชิงเตีร์กรุ่นแรก : กบฏ ร.ศ.

๑๓๐ หน้า ๕

๓ เฟิงออง หน้า ๖

๔ แถลงงานประวัติศาสตร์ เอกสาร โบราณคดี ๒๓ ๕ เล่มที่ ๑-๓ มกราคม-ธันวาคม ๒๕๑๘ หน้า ๑๖๕-๑๖๖

๕ เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง (ดวงกมล ๒๕๒๑) หน้า ๓๐

๖ วารสารธรรมศาสตร์ ๒๓ ๕ เล่มที่ ๒ ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๒๒ หน้า ๘๓-๘๖

๗ อ้างใน ชาญวิทย์ เกษตรศิริ “ปรัชญาประวัติศาสตร์ไทย” ปรัชญาประวัติศาสตร์ (กองบรรณาธิการสังคมศาสตร์ปริทัศน์ ๒๕๑๕) หน้า ๓๑๖

๘ ดูตัวอย่างของงานประเภทนี้ได้จาก จิตร ภูมิศักดิ์ ความ เป็นมาของคำ สยาม ลาว และขอม และลักษณะทาง สังคมของชนชาติ (ดวงกมล ๒๕๒๔) นิธิ เอียวศรีวงศ์ ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ในพระราชพงศาวดารอยุธยา (สถาบันไทยคดีศึกษา ๒๕๒๓) หรือ การเมืองไทยสมัย พระนารายณ์ (สถาบันไทยคดีศึกษา ๒๕๒๓)

บางช่วง หรือพฤติกรรมในอดีตบางตอน ซึ่งค่อนข้างจะกลางเลือน คลุมเครือต่อการประวัติศาสตร์ไทย เหตุผลที่แลมสุขศึกษาวิจัยเรื่อง “เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง” “ยังเติร์กแรก : กบฏ ร.ศ. ๑๓๐” ก็ล้วนจากปัญหาที่ว่า “เรื่องราวต่างๆ ของเมืองไทยในสมัยดังกล่าวก็ยังคลุมเครืออยู่ในประวัติศาสตร์ไทย”^๕ แม้จะมีผู้เขียนถึงเหตุการณ์นั้นอยู่บ้าง แต่ก็กระทำภายหลังเหตุการณ์ เป็น “ทำนองบันทึกความทรงจำในฐานะผู้เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ มากกว่าจะเป็นการเขียนในลักษณะขุดคุ้ยในความเป็นจริงของอดีต”^{๑๐} นั้นเป็นสาเหตุประการหนึ่งที่ทำให้งานของแลมสุข ออกไปด้วยขอมูลบรรดาที่ ท่อसानขึ้นเป็นเหตุการณ์ แม้ขอมูลหลายส่วนจะตายคน อันที่จริงแลมสุขพอใจในงานของตนเป็น “ตลาดสินค้าขอมูล” ที่ใครต่อใครจะหยิบเอาขอมูลไปใช้ประโยชน์อย่างไรก็ได้ และหน้าที่ของนักประวัติศาสตร์ก็คือ เป็น “พ่อค้าแม่ค้าขอมูล”^{๑๑} อาจกล่าวได้ว่าในทัศนะของแลมสุข นักวิชาการก็มีหน้าที่ประการเดียวกันนี้ด้วยเช่นกัน

เห็นได้ว่า แลมสุขหมายประโยชน์ทางวิชาการเป็นสำคัญ และหวังที่จะขยายพรมแดนแห่งความรู้ให้กว้างขวางออกไปสู่อาณาบริเวณที่ไม่เคยมีใครย่างกรายมาก่อน แต่กระนั้นก็ได้หมายความว่าแลมสุขศึกษาประวัติศาสตร์เพื่อประวัติศาสตร์ เพื่อตอบสนองความใฝ่รู้เฉพาะตนหรือเฉพาะกลุ่ม ถือเอาประโยชน์ทางการเป็นประโยชน์สูงสุด โดยไม่เอะหวั่นว่าผลงานของตนจะมีคุณค่า หรือเห็นห่างจากความต้องการของสังคมร่วมสมัยหรือไม่^{๑๒}

สิ่งที่แลมสุขต่างจากนักวิชาการประเภทหลังก็คือ ความพยายามที่จะโยงประโยชน์ทางวิชาการให้เข้ากับประโยชน์ต่อสังคมวงกว้างเกือบจะโดยตลอด แลมสุขมักเลือกประเด็นศึกษาที่สอดคล้อง หรือมีความหมาย ต่อสภาพปัญหาหรือประเด็นที่ดำรงอยู่ในสังคมไทยปัจจุบัน แนวโน้มเช่นนี้เห็นได้ชัด อย่างน้อยหลังจากปี พ.ศ. ๒๕๑๘ งานของแลมสุข “ติดดิน” มากขึ้นใกล้เกี่ยวกับความสนใจใคร่รู้ของคนทั่วไป ทั้งในวงการและนอกวงการมากขึ้น นับตั้งแต่ “พระราชปราชัยทางการเมืองของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และร่างรัฐธรรมนูญฉบับแรกของไทย” เมืองไทยสมัยสงครามโลก

ครั้งที่สองจนถึง “ความสัมพันธ์ระหว่างไทย-อเมริกาพ.ศ. 1950-1978” แม้กระทั่งการเลือกหัวข้อและตั้งชื่อหนังสือยังเติร์กแรก : กบฏ ร.ศ. ๑๓๐ ก็คงจะมีส่วนสัมพันธ์อย่างมากกับกระแสการเมืองเวลานั้น ซึ่ง “ยังเติร์ก” ในกองทัพบก ยังมีบทบาทสูงเด่นอยู่ (แน่นอนว่าบทบาทของบิดาแลมสุข คือ ร.ต. ถัด รัตนพันธ์ ในขบวนการ ร.ศ. ๑๓๐ คงเป็นแรงจูงใจประการหนึ่งด้วย)

ไม่เพียงแต่ประเด็นในการศึกษาเท่านั้นที่ผิดไปจากเดิม แม้ท่วงทำนองในงานเขียน แลมสุขก็ทำให้เรื่องน่าอ่านมากขึ้น ใช้ภาษาและถ้อยคำที่ชวนให้ติดตาม ไม่แข็งขัง แห้งหวน เหมือนงานชุด “การเจรจาทางการทูตไทยและอังกฤษฯ” และ “ที่ปรึกษาชาวอเมริกันในวรมณโฆษากร และ แดงงานประวัติศาสตร์ เอกสารโบราณคดี การเปลี่ยนแปลงแคว้นงานเขียนของแลมสุข คงมีสาเหตุไม่มากนักนอกจากกระแสน้ำของขบวนการนักศึกษาประชาชน ที่เรียกร้องผลักดัน “วัฒนธรรมประชาชน” ขึ้นมา ภายหลังเหตุการณ์เดือนตุลาคม ๒๕๑๖

หากถามว่าอะไรคือพลังผลักดันประวัติศาสตร์คำตอบของแลมสุขคงไม่อยู่ที่ทฤษฎีหมาบรูซ หรือพลังของศาสนาสังคีตลัทธิ หากอยู่ที่พฤติกรรมของมนุษย์ ควบคู่ไปกับการแปรเปลี่ยนของสิ่งแวดล้อม และเวลาประวัติศาสตร์จึงไม่อาจจะเข้าใจได้ โดยการศึกษาค้นคว้าเพียงแง่มุมใดแง่มุมหนึ่ง หากต้องศึกษาสังคมทั้งหมด^{๑๓} การจะเข้าใจกบฏ ร.ศ. ๑๓๐ ได้ จึงต้องศึกษาสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและวัฒนธรรมในช่วงขณะนั้น

๕ แลมสุข นุมนนท์ “บทนำ” เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง

๑๐ แลมสุข นุมนนท์ “คำนำ” ยังเติร์กแรก กบฏ ร.ศ. ๑๓๐

๑๑ แลมสุข นุมนนท์ “ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในสายตาอเมริกา” ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑๑ มีนาคม ๒๕๒๔ หน้า ๑๕

๑๒ รายละเอียดของแนวคิดดังกล่าว ดูได้จากสมเกียรติ วันทะนะ “ประวัติศาสตร์ : ศาสตร์ของแม่แมด ?” สถานะของวิชาประวัติศาสตร์ในปัจจุบัน (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๕๒๓)

๑๓ แลมสุข นุมนนท์ “ทัศนะบางประการต่อคณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย” โลกหนังสือ ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๔ หน้า ๑๓

ด้วย เช่นเดียวกับการศึกษาสภาพของไทยในสมัยสงครามโลกครั้งที่สองย่อมไม่อาจจดจ่อเพียงพฤติกรรมของจอมพล ป. พิบูลสงครามได้เท่านั้น อย่างไรก็ตาม แลมสุขยังเห็นว่า สังคมแต่ละสังคมมีลักษณะเฉพาะที่ "เวลา สิ่งแวดล้อมและมนุษย์เป็นตัวแปร"^{๑๔} ประวัติศาสตร์จึงไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัวที่เบ็ดเสร็จ เราจึงไม่ได้เห็นการใช้ทฤษฎีสังคมศาสตร์อย่างเป็นทางการเป็นขนบเป็นอันในงานของแลมสุขเลย

วิธีการทางประวัติศาสตร์ของแลมสุข นุ่มนนท์

วิธีการทางประวัติศาสตร์ของแลมสุข สามารถจำแนกออกได้เป็นขั้นตอนสำคัญดังนี้

การหาข้อเท็จจริง

ขั้นตอนนี้เป็นจุดเด่นของแลมสุข ผลงานแต่ละชิ้นแสดงถึงความอดสาหัสของแลมสุขในการรวมข้อเท็จจริงให้มาก และรอบด้านเท่าที่จะทำได้ ไม่แต่เพียงข้อมูลจากงานวิจัย งานวิชาการ หรือเอกสารขั้นต้น แลมสุขยังได้ข้อมูลจำนวนมากจากบันทึกความทรงจำ วรรณกรรม นวนิยาย แม้กระทั่งหนังสือแจกในเทศกาลงานพิธีหรืองานศพ ข้อเขียนและวรรณกรรมเหล่านี้ แลมสุขสามารถสกัดข้อมูลออกมาใช้ในงานศึกษาและงานเขียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะ เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง แลมสุขสามารถอ่านเอาข้อเท็จจริงมาแสดงให้เห็นถึงบรรยากาศ ความรู้สึกนึกคิดของประชาชนในสมัย "เชอผู้นำชาติพันธุ์"^{๑๕} ได้เป็นอย่างดี

การทบทวนข้อมูลมากมายนั้น อาจเป็นเพราะแลมสุขได้เปรียบกว่านักประวัติศาสตร์อื่น ๆ ตรงที่มีโอกาสรับทุนวิจัยและความสนับสนุนอื่นๆ จากองค์กรและสถาบันหลายแห่ง สามารถค้นคว้าเอกสารมากมายใน ญี่ปุ่น สิงคโปร์ อเมริกา อังกฤษ แม้กระทั่งเมืองไทยเอง แลมสุขก็เป็นคนแรกที่มีโอกาสค้นแฟ้มเอกสารในกระทรวงการต่างประเทศ แต่นอกเหนือจากข้อได้เปรียบข้างต้น ก็คือความเป็นนักอ่านของแลมสุข ทำให้สะสมข้อมูลได้ตลอดเวลา ทั้งยังเป็นเพราะแลมสุขให้ความสำคัญกับข้อเท็จจริงที่อยู่นอกเหนืองานวิชาการ หรืองานวิจัยอันเป็นที่รับรองกันในวงวิชาการแล้ว นั่นคือข้อมูลที่แฝงในนวนิยาย หนังสือข่าวชีวประวัติที่ตีพิมพ์ในงานอนุ-

สรณ์ เป็นต้น ซึ่งนักวิชาการส่วนใหญ่มักละเลยกัน ดังที่นักประวัติศาสตร์สมัยหนึ่งเคยละเลยงานประเภทตำนานมาแล้ว

อย่างไรก็ตาม แหล่งข้อเท็จจริงที่แลมสุขละเอียดมาโดยตลอด ก็คือการสัมภาษณ์ แลมสุขมักเก็บข้อเท็จจริงจากหนังสือเอกสาร แต่การสัมภาษณ์ไม่มีเอาเลยทั้ง ๆ ที่งานหลายชิ้น จดจ่ออยู่กับเหตุการณ์ที่ผ่านพ้นไม่นานบุคคลที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ ไม่มากนักน้อย ยังมีชีวิตอยู่ขอบข่ายของ เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง หรือ "ความสัมพันธ์ระหว่างไทย-อเมริกา" เปิดโอกาสให้การสัมภาษณ์เป็นไปได้โดยง่าย หากแต่แลมสุขจงใจมองข้ามไป ด้วยเหตุผล ๓ ประการ คือ ๑.^{๑๕} ไม่แน่ใจในความแม่นยำของข้อมูลที่ได เนื่องจากเหตุการณ์ผ่านพ้นไปแล้ว ๒. ในกรณีที่ผู้ให้สัมภาษณ์มีบทบาทในเหตุการณ์นั้นด้วย สิ่งที่จะได้คือคำแก้ตัว หรือ ทศนุทเป็นอดีต ๓. เมื่อสัมภาษณ์แล้ว สิ่งที่จะเกิดขึ้นคือการเลือกใช้อรรถประโยชน์ของผู้สัมภาษณ์ ข้อมูลที่ไม่เป็นที่พึงพอใจจะถูกมองข้ามไป

^{๑๔} เพ็งอั้ง หน้า ๑๓

^{๑๕} สัมภาษณ์แลมสุข นุ่มนนท์ (๑๑ พฤษภาคม ๒๕๒๕)

ข้อที่แถมสุขมองข้ามไปก็คือ ปัญหา ๓ ประการนี้ ว่าจะไม่เกิดกับการหาและใช้ข้อเท็จจริงจากเอกสารหรือสิ่งพิมพ์ โดยเฉพาะเอกสารชั้นรอง ซึ่งแถมสุขยังให้ความสำคัญในงานเขียนของตนอยู่ จะว่าไปแล้วแม้กระทั่งการศึกษาหาข้อเท็จจริงจากเอกสารชั้นต้น ก็มีได้มีหลักประกันอันใดว่า ปัญหาการเลือกใช้ข้อมูลที่ถูกใจนักประวัติศาสตร์จะไม่เกิดขึ้นตราบดีที่เขายังมีความคลอนแคลนในพันธะต่อสัจจะและความเป็นกลางทางวิชาการ

การเลือกและลำดับความสำคัญของข้อเท็จจริงขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนสำคัญของวิธีการประวัติศาสตร์ อี. เอช. คาร์เคยให้ทัศนะไว้ว่า ปัญหาในการเข้าถึงความเป็นจริงของนักประวัติศาสตร์ไม่ได้อยู่ที่ว่าเขาผู้นั้นได้ข้อเท็จจริงมาถูกต้องหรือไม่ แต่อยู่ที่การเลือกข้อเท็จจริงได้ถูกต้อง หรืออีกนัยหนึ่งเขาใช้มาตรฐานความสำคัญได้ถูกต้องเพียงไหน^{๑๖} กล่าวอุปมาอุปไมยโดยสำนวนของคาร์แล้วการทำงานทางประวัติศาสตร์ก็เปรียบเหมือนการเย็บเศษผ้ารวมเข้าเป็นผืน การหาเศษผ้าอาจจะกินเวลานาน แต่สังขยาคกว่าหนักก็คือการเลือกเอาเศษผ้ามาต่อกัน เราต้องเลือกเศษผ้าที่ใช้การได้ และทงส่วนที่ใช้การไม่ได้ จึงจะได้ผืนผ้าที่ต้องการ^{๑๗}

ในกรณีของแถมสุข มาตรฐานในการเลือกและลำดับความสำคัญของข้อเท็จจริงมี ๒ ประการคือ

๑. ประเภทของข้อเท็จจริง แถมสุขให้ความสำคัญมากที่สุดกับหลักฐานชั้นต้นอันได้แก่ บันทึกหรือคำบอกเล่าของผู้พบเห็นเหตุการณ์ ผู้เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ หรือผู้คนร่วมสมัยกับเหตุการณ์ ในขณะที่เหตุการณ์นั้นๆ กำลังดำเนินอยู่ ข้อเท็จจริงจากหลักฐานประเภทรายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี ราชกิจจานุเบกษา คำพิพากษาในศาล จดหมาย หนังสือพิมพ์ จะได้รับความเชื่อถือจากแถมสุขมากที่สุด^{๑๘} โดยที่หลักฐานชั้นรอง ที่เกิดขึ้นหลังจากเหตุการณ์ผ่านพ้นไปแล้ว เช่น บันทึกความทรงจำ จะได้รับความเชื่อถือรองลงไป งานเขียนของแถมสุขจึงอิงกับเอกสารชั้นต้นเป็นหลัก ยกเว้นงานวิจารณ์ซึ่งมีอยู่เป็นส่วนน้อยเท่านั้น

๒. ความสัมพันธ์ของข้อเท็จจริงต่อเหตุการณ์ โดยที่ประวัติศาสตร์ในทัศนะของแถมสุข ไม่ใช่เป็นเรื่องของการลำดับข้อเท็จจริงตามลักษณะเกิดก่อน-หลัง หากเป็นเรื่องของกระบวนการเหตุและผล แถมสุขจึงให้ความสำคัญเป็นอันดับแรกกับข้อเท็จจริงที่สัมพันธ์โดยตรงกับเหตุการณ์ ส่วนข้อเท็จจริงที่สัมพันธ์กับเหตุการณ์โดยอ้อมหรือเป็นเพียงส่วนประกอบของเหตุการณ์ จะได้รับความสำคัญรองลงมา

งานของแถมสุข แม้จะมีข้อเท็จจริงมาก แต่รายละเอียดปลีกย่อยที่ไม่สลักสำคัญจะถูกตัดทิ้งไปเป็นส่วนมาก ยกเว้นที่เป็นกรณีประวัติศาสตร์ เห็นได้ตั้งแต่งานชุด “การเจรจาทางการทูตระหว่างไทยและอังกฤษ” แม้

๑๖ อี. เอช. คาร์ “ประวัติศาสตร์คืออะไร” (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ แปล) ใน ชาญวิทย์ เกษตรศิริ เรื่องของสองนคร (เจ้าพระยา ๒๕๒๔) หน้า ๓๐๔

๑๗ เพิ่งอ้าง หน้า ๒๕๒

๑๘ แถมสุข นุ่มนนท์ “ทัศนะบางประการต่อคณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย” โลกหนังสือ หน้า ๑๓

จะเป็นการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับสนธิสัญญา แต่แถมสุขจะ
 เลียงรายละเอียดในสนธิสัญญา ให้ความสำคัญกับความ
 ขันตอนและเหตุผลเบื้องหลังการเจรจาแทน ในทำนอง
 เดียวกัน รายละเอียดอย่างเช่น ประกาศรณนิคมของจอม-
 พล ป. พิบูลสงคราม ในสมัยกึ่งชาติ แถมสุขก็นำมาใส่
 ไว้ในเชิงอรรถของ เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง
 การให้ความสำคัญกับรายละเอียด ดูจะมีอย่างเด่นชัดใน
 งานเขียนชิ้นเดียวคือ “อาชญากรรมสงคราม พ.ศ. ๒๔๘๘”
 ซึ่งมีรายละเอียดของพรบ.อาชญากรรมสงคราม และรายชื่อ
 คณะกรรมการตัดสินพิพากษา โดยไม่มีการตัดทอน หนึ่ง
 นคงเป็นเพราะแถมสุขเห็นเป็นเรื่องสำคัญและแปลกที่
 คนทั่วไปมักไม่รู้กัน

การให้ความสำคัญกับข้อเท็จจริงแนวนั้น นับว่า
 สืบจากวิธีการของนักประวัติศาสตร์รุ่นเดิมส่วนมาก ที่
 เห็นประวัติศาสตร์เป็นเรื่องของการลำดับข้อเท็จจริงตาม
 วัน เดือน ปี และการเก็บของเก่าที่กระจัดกระจายในอดีต
 งานของนักประวัติศาสตร์กลุ่มนี้ รุ่งรังไปด้วยรายละเอียด
 ปลีกย่อยที่ไม่จำเป็น และไม่มีความสัมพันธ์อันสำคัญกับ
 ประเด็นที่ศึกษา ผู้อ่านยากที่จะหากระแสแห่งเหตุปัจจัย
 ของปรากฏการณ์ได้อย่างเป็นระบบ หลายต่อหลายกรณี
 งานประวัติศาสตร์ประเภทนี้กลับกลายเป็นเรื่องของการ
 ท่องจำศักราชและรัชสมัยไป^{๑๕}

การสรุปและวิเคราะห์

แม้จุดเด่นของแถมสุขอยู่ที่การรวบรวมข้อเท็จ
 จริง แต่งานของแถมสุขกลับอ่อนในการสรุปและ
 วิเคราะห์ บ่อยครั้งที่เราได้เห็นข้อสรุปที่ขัดลุม ปราศจาก
 หลักฐานสนับสนุนหรืออุปนัยมาก่อน เช่นข้อสรุปที่ว่า
 นโยบายสร้างชาติของจอมพล ป. พิบูลสงคราม “ได้
 ช่วยยกเกียรติภูมิของชาติให้สูงส่งขึ้นในสายตาของอารย-
 ประเทศพร้อม ๆ กับที่ยังคงรักษาสัญลักษณ์แห่งความ
 เป็นไทยเดิมไว้ได้อย่างน่าทึ่งพุ่ม”^{๒๐} หรือการกล่าวว่
 ความขัดแย้งและความอิจฉาริษยาของสมาชิกเสรีไทยใน
 สมัยสงครามโลกครั้งที่สอง ได้เป็นชนวน “ความขัดแย้ง
 ชนิดที่เป็นรอยร้าวประสานกันไม่ได้ในหมู่นักการเมือง
 ไทยในปัจจุบัน”^{๒๑} และ “การฉ้อฉลโกงที่ดำเนินอยู่
 ในสังคมไทยทุกวันนี้ เป็นมรดกชนสำคัญที่ตกทอดมา
 จากสมัยสงครามนั่นเอง”^{๒๒} แม้กระทั่งข้อสรุปใน

ยังเติร์กรุ่นแรก : กบฏ ร.ศ. ๑๓๐ ทว่า ผู้ก่อการ ร.ศ. ๑๓๐
 ดูเหมือนว่า “จะใช้ความมีอคติและความถือดีในความ
 เป็นทหาร จงใจมองข้ามพระปรีชาสามารถ ตลอดจน
 จงพระทัยที่เปี่ยมด้วยคุณธรรมและความรักประเทศชาติ
 ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวไป”^{๒๓} ก็
 เป็นประเด็นที่โต้แย้งได้มาก ในเมื่อส่วนอื่น ๆ ของหนังสือ
 มิได้ยืนยันถึงพระปรีชาสามารถ แท้ที่จริงกลับแสดง
 ลักษณะตรงกันข้ามด้วยซ้ำ

นอกจากนั้น การตีความของแถมสุขในบางครั้ง
 ไม่สอดคล้องกับหลักฐานที่แสดงให้เห็น เช่น การกล่าว
 ว่า ไทยยังคงความเป็นเอกราช และรักษาอธิปไตยไว้
 ได้ในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง โดยให้เหตุผลว่ากอง
 ทักษไทยยังไม่ได้ถูกญี่ปุ่นปกครอง อีกทั้งอำนาจการ
 บริหารยังอยู่ในมือของผู้บริหารไทย โดยมีญี่ปุ่นเป็น “ที่
 ปรีกษา”^{๒๔} แต่ปรากฏในงานเขียนเล่มเดียวกันนั้น ว่า
 แม้ญี่ปุ่นจะไม่เข้าควบคุมกลไกของประเทศด้วยตัวเอง
 แต่เมื่ออิทธิพลต่อการตัดสินใจในทางการทหาร เศรษฐกิจ
 และการปกครองของประเทศไทยตลอดเวลาดังกล่าว ใน
 ยังเติร์กรุ่นแรก กบฏ ร.ศ. ๑๓๐ ก็เช่นกัน แถมสุขเห็นว่า
 ขบวนการ ร.ศ. ๑๓๐ ขาดอุดมการณ์ที่แน่นอน ด้วยข้อ
 เท็จจริงที่ว่า สมาชิกส่วนใหญ่เกาะกลุ่มแบบหลวม ๆ
 วิจารณ์การปกครองบ้านเมืองในวงเหล้า สมาชิกส่วน
 ใหญ่ไม่รู้จักกันมาก่อน^{๒๕} ข้อเท็จจริงเหล่านี้ อย่างมาก
 ที่สุดก็แสดงแต่เพียงว่าสมาชิกในขบวนการมีลักษณะเสรี
 นิยม ขาดการจัดตั้งที่เข้มแข็งและสุขุม มีอาจส่อถึงการ
 ไม่มีอุดมการณ์ที่แน่นอนได้ อันที่จริงการผสมผสาน
 ระหว่างอุดมการณ์และลักษณะเสรีนิยมเพื่อฟันแบบวีรชน
 ในตัวบุคคลหรือขบวนการหนึ่ง ๆ นั้น เป็นสิ่งที่ใช้ว่าจะ

๑๕. ตัวอย่างของงานประเภทนี้ได้จาก รอง ศยามานนท์ ประวัติ
 ศาสตร์ไทยในระบอบรัฐธรรมนูญ (ไทยวัฒนาพานิช
 ๒๕๒๑)
 ๒๐. เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง หน้า ๑๖
 ๒๑. เล่มเดียวกัน หน้า ๑๓๘-๑๓๙
 ๒๒. เล่มเดียวกัน หน้า ๑๕๙
 ๒๓. ยังเติร์กรุ่นแรก : กบฏ ร.ศ. ๑๓๐ หน้า ๑๖๖
 ๒๔. เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง หน้า ๙๒
 ๒๕. ยังเติร์กรุ่นแรก : กบฏ ร.ศ. ๑๓๐ หน้า ๘๐

เป็นไปได้ และได้เป็นไปได้กับสมาชิกในขบวนการ ร.ศ. ๑๓๐ ดังตัวอย่างได้จาก ร.ต.เจือ ศิลาอาสน์ ผู้ประกาศสื่อ “ธงรับถึก” นำขบวนช่วยเหลือเพื่อนฝูงออกจากคุก^{๒๖}

อย่างไรก็ตาม กล่าวโดยทั่วไปแล้ว การวิเคราะห์ในงานเขียนของแอมสซุสสามารถโยงข้อเท็จจริงให้ผู้อ่านได้เห็นและเข้าใจสาเหตุของเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ในอดีตได้เป็นอย่างดี มีเหตุผลที่น่าเชื่อถือ แต่สาเหตุที่แอมสซุสสรุปนั้นมักเป็นสาเหตุระยะสั้น แอมสซุสไม่อาจลึกลงไปถึงสาเหตุที่แฝงเร้นหรือสาเหตุระยะยาวได้เมื่อแอมสซุสกล่าวถึงอังกฤษ ซึ่งสนใจรัฐทางใต้ของไทยในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แอมสซุสให้เหตุผลเพียงเพราะว่าอังกฤษต้องแข่งกับฝรั่งเศสในไทย^{๒๗} แต่มิได้วิเคราะห์ถึงสาเหตุที่กว้างไปกว่านั้นคือ ความจำเป็นในการคุมจุดยุทธศาสตร์ และการค้าด้านตะวันออกไกล ซึ่งขยายตัวมาจากการแก่งแย่งอิทธิพลในภูมิภาคอินเดียนหรือเม็กซิโกถึงความสำเร็จของอเมริกา ที่สามารถดึงไทยไปเป็นเครื่องมือในสงครามในเวียดนาม แอมสซุสวิเคราะห์ว่าองค์ประกอบสำคัญอยู่ที่ความสามารถในการเจรจาของสหรัฐฯ ประกอบกับความหวั่นไหวในคอมมิวนิสต์ของผู้นำไทย^{๒๘} แต่แอมสซุสไม่ได้วิเคราะห์ให้ลึกลงไปกว่าเป็นเรื่องบังเอิญ หรือผู้นำไทย มีลักษณะทางจิตวิทยา วิถีคิด ตลอดจนความรู้ความเข้าใจที่สอดคล้องกับความต้องการของสหรัฐฯ จนกล่าวได้ว่าเป็นผู้นำชนิดที่นโยบายต่างประเทศของสหรัฐฯ สามารถสวมได้อย่างสนิท หรือว่าแท้ที่จริงแล้วผู้นำไทยเหล่านั้น โดยเฉพาะทหาร เป็น “ผลผลิต” ของกระบวนการ “คัดเลือก และหล่อหลอม” ของอเมริกา ซึ่งอาจจะเริ่มมาตั้งแต่ก่อนที่ผู้นำเหล่านั้นจะขึ้นมาบริหารประเทศจากการรัฐประหาร พ.ศ. ๒๕๐๐ ด้วยซ้ำ

ที่เบนเช่นนั้น หากไม่ใช่เพราะความลึกลับที่จะกระโจนสู่ข้อวิเคราะห์ที่ลึกลงไป เนื่องจากปัญหาทางด้านข้อเท็จจริง ก็คงเป็นเพราะแอมสซุสจมอยู่กับข้อเท็จจริงเฉพาะจุด จนไม่อาจก้าวถึงขั้นที่จะแลเห็นข้อเท็จจริงในอาณาบริเวณที่กว้างไกลออกไป เพื่อสร้างความคิดรวบยอด ที่แสดงถึงความเคลื่อนไหวและความคลาดคลายของพลังต่าง ๆ ในประวัติศาสตร์หาไม่แล้ว เราคง

จะเห็นการศึกษาขบวนการร.ศ. ๑๓๐ ไม่ใช่แต่เพียงในฐานะของกลุ่มทหารหนุ่มพลเรือนหนุ่มกว่าร้อยคนเท่านั้น หากในฐานะตัวแทนของทหารประจำการและชนชั้นกลางในยุคนั้นที่กำลังเติบโตขึ้นมาบทบาทในประวัติศาสตร์ในเวลาต่อมาด้วย ในทำนองเดียวกันการวิเคราะห์แนวกว้างเช่นนี้อาจช่วยให้ได้เห็นว่าพฤติกรรมของผู้นำไทยอย่างจอมพลสฤษดิ์ จอมพลถนอมหรือ พล.อ.อ. ทวี ได้สะท้อนถึงลักษณะเฉพาะและลักษณะร่วมของผู้นำไทยรุ่นใหม่ที่ก้าวเข้ามาแทนที่ผู้นำรุ่นเก่าซึ่งสืบอำนาจมาแต่ พ.ศ. ๒๔๗๕ อย่างไรก็ตาม

การเรียบเรียง

แอมสซุสไม่ได้เห็นการเรียบเรียงข้อเท็จจริงเป็นศาสตร์เท่านั้น หากยังเป็นศิลป์ที่ต้องอาศัยแรงบันดาลใจด้วย ความที่แอมสซุสเป็นนักอ่าน มีความสนักด้านภาษา ทำให้การเรียบเรียงเป็นไปอย่างน่าอ่าน น่าติดตาม ยังมีข้อมูลที่เจาะลึกและเกร็ดเล็กเกร็ดน้อยด้วยแล้ว แอมสซุสสามารถนำข้อเท็จจริงมาทำให้เหตุการณ์ที่ผ่านไปแล้วยังกลับขมขึ้นมามีชีวิตชีวา มีอารมณ์และความรู้สึก ผู้ที่ได้อ่านบทแรกของ เมืองใหญ่สมัยสงครามโลกครั้งที่สอง ย่อมนึกภาพได้เองว่า หลวงวิจิตรวาทการมีความ “ลึกลับ” ในทางการเมืองอย่างไร และอาจเข้าใจต่อไปได้ว่า เหตุใดคนเช่นนี้จึงเอาตัวรอดมาได้ทุกสมัย และใครที่ติดตามงานของแอมสซุสไปจนถึงบทความ “อาชญากรรมสงคราม พ.ศ. ๒๕๔๘” ก็คงจะรู้สึกหนักแน่นกับเคราะห์กรรมของหลวงวิจิตรวาทการ อันเนื่องมาจาก พรบ. อาชญากรรมสงคราม^{๒๙} ในขณะเดียวกันก็อาจจะนึกสมเพชเวทนาจอมพล ป. พิบูลสงคราม เมื่อแอมสซุสบรรยายถึงจดหมายของจอมพล ป. ที่ถึงนายปรีดี พนมยงค์ ภายหลังจากที่ฝ่ายแรกต้องตกอับอย่างไม่มีวันแววในเวลานั้นว่าจะได้กลับคืนสู่วงเวียนการเมืองอีกครั้งหนึ่ง^{๓๐} ทั้งนี้ย่อม

๒๖ เล่มเดียวกัน หน้า ๕๕

๒๗ “การเจรจาทางการทูตระหว่างไทยและอังกฤษ ค.ศ. ๑๙๐๐-๑๙๐๕” วรรณวิทย์ (โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ฯ ๒๕๑๔)

๒๘ “ไทย-อเมริกา: พันธะสงครามเวียดนาม” รวมบทความประวัติศาสตร์ ฉบับที่ ๑ กรกฎาคม ๒๕๒๓

๒๙ “อาชญากรรมสงคราม พ.ศ. ๒๕๔๘” วารสารประวัติศาสตร์ ฉบับที่ ๕ ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๒๓ หน้า ๓

๓๐ เรื่องเดียวกัน หน้า ๓

เป็นเพราะแถมสุขเห็นความจำเป็นในการนำข้อเท็จจริงมาสะท้อนลักษณะของบุคคลในประวัติศาสตร์ ดังที่เคยกล่าวไว้ว่า นักประวัติศาสตร์จะต้องตั้งหลักฐานให้แตกเพื่อสามารถเข้าใจหลักฐานและเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์อย่างมีชีวิตจิตใจไปด้วย^{๓๐}

นอกจากความสามารถในการ ประติดปะต่อข้อเท็จจริงที่กองสุม ให้เป็นเนื้อหาต่อเนื่อง และกระชับ ไม่รุ่มร่าม (ยกเว้นหมายเลขเชิงอรรถที่ค่อนข้างรุงรังในงานบางชิ้น) ลักษณะเฉพาะของแถมสุขยังอยู่ที่ความมีศิลปะในการคัดลอกคำพูดหรือข้อเขียน มาเป็นองค์ประกอบของท้องเรื่อง ในงานเขียนแต่ละชิ้น แถมสุขสามารถคัดคำพูดและข้อเขียนมาลง ได้อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับการดำเนินเรื่องได้เป็นอย่างดี บางครั้งยังมุ่งสร้างบรรยากาศด้วยการจงใจใช้คำพูดบางคำ เช่นในบท “การสร้างชาติของจอมพล ป. พิบูลสงคราม” แถมสุขใช้คำ “ท่านผู้นำ” หรือ “ฯพณฯ” อยู่เกือบทุกครั้งที่เอ่ยถึงจอมพล ป. เป็นการจงใจให้ผู้อ่านคล้อยไปกับบรรยากาศการสร้างชาติและคลั่งผู้นำของจอมพล ป. วิธีการเขียนเช่นนี้ย่อมช่วยให้ผู้อ่านได้เข้าถึงเหตุการณ์ในขณะนั้น ได้ดีทีเดียว

ดูจากงานเขียนช่วง ๖-๗ ปีหลัง แถมสุข มีท่วงทำนองที่อิสระมากขึ้นในการเรียบเรียง ไม่เคร่งครัดกับกฎเกณฑ์ที่ท่วงวิชาการปัจจุบันกำหนดให้กับงานประเภท “วิชาการ” และ “ตำรา” แถมสุขพอใจที่จะสอดแทรกอารมณ์ขันในงานเขียน เมื่อรู้สึกติดตลกและใช้ถ้อยคำเสียดสี เมื่ออยากกระทบกระเทือนบางสิ่ง ตำนวนประชดประชันอย่างเช่น “ใคร ๆ ก็ทราบว่ ในช่วงสงครามการฉ้อฉลกลโกงได้กลายเป็นวัชรกรรมประจำชาติไปแล้ว”^{๓๒} มีให้เห็นเสมอ แต่นั่นไม่ใช่ปัญหาสำคัญเท่ากับ บางครั้งแถมสุขเพลินกับงานเขียนมากเกินไป จนปล่อยให้ถ้อยคำรุนแรง ดุดัน ออกมาปรากฏในข้อเขียนของตนโดยไม่จำเป็น การตัดสินใจพากษ์ตัวบุคคลด้วยอารมณ์กราดเกรี้ยว ดังที่มหตศหลวงวิจิตรวาทการนั้น^{๓๓} ควรเป็นหน้าที่ของผู้อ่านมากกว่าจะเป็นหน้าที่ของนักประวัติศาสตร์ เพราะถึงแม้นักประวัติศาสตร์ไม่ทำ คนอื่นก็พร้อมที่จะทำเช่นนั้นอยู่แล้ว แม้การวิพากษ์อย่างกริ้วกราดจะไม่ปรากฏในงานชิ้นหลัง ๆ แต่ถ้อยคำเสียดแทงกระแฉะกระแหม่นตัวบุคคลยังมีอยู่ใน “อาชญากรรมสงคราม พ.ศ. ๒๔๘๘” หรือ “แถลงการณ์ถนัด-

รศักดิ์” อย่างไรก็ตาม เห็นได้ว่า ในเวลาต่อมาแถมสุขได้ตระหนักถึงจุดนี้ ดังที่ได้สะท้อนในบทความ “ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในสายตาอเมริกา”^{๓๔}

แถมสุข นุ่มนนท์ กับวงการประวัติศาสตร์ไทยในปัจจุบัน

ในงานวิจารณ์หนังสือ CHAIYO ! แถมสุขได้พูดถึงผู้เขียน วอลเตอร์ เอฟ เวลลา ไว้ว่า เป็นนักเล่าเรื่องฉลาดสนั่น สามารถใช้กับแถมสุขได้อย่างไม่ผิดเพี้ยน ไม่ว่าจะในฐานะผู้สอนประวัติศาสตร์ หรือผู้เขียนงานประวัติศาสตร์ อันที่จริงในวงการประวัติศาสตร์ไทยในปัจจุบันมีนักเล่าเรื่องเป็นจำนวนมาก หากแถมสุขเป็นหนึ่งในจำนวนน้อยคนที่ใคร่และได้หาข้อเท็จจริงอย่างมีวิริยะ และอดสาหะพอที่จะตีแผ่ข้อเท็จจริงที่ใหม่หาชนได้รับทราบ แม้ว่าข้อเท็จจริงนั้นจะผันกับทัศนะที่แผ่ชานอยู่ในสังคมไทยเวลานั้น หรือแม้ว่าการเผยแพร่ข้อเท็จจริงนั้นจะเป็นที่พึงพอใจของผู้อ่าน อาจดำรงตำแหน่งเป็นถึงรองนายกรัฐมนตรีก็ตาม หลายคำถามที่แถมสุข

- ๓๐ สัมภาษณ์แถมสุข นุ่มนนท์ (ตุลาคม ๒๕๒๑)
- ๓๑ “อาชญากรรมสงคราม พ.ศ. ๒๔๘๘” หน้า ๒๘
- ๓๒ เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง หน้า ๒๕, ๒๗
- ๓๓ แถมสุขนำประสบการณ์ที่เกิดขึ้นกับตัวเอง มาเป็นข้อเตือนใจนักประวัติศาสตร์อย่างน่าฟังว่า “พอเราได้ขอมล ก็เกิดปัญหาทำให้ผู้เขาไปได้เห็นสิ่งที่ไม่เคยเห็น ได้รู้สิ่งที่ไม่เคยรู้ เกิดอารมณ์ ทั้งสมเพช ทั้งเป็นอนิจจัง ทั้งโกรธ ทั้งดีใจ โอ้อ อาการ ๓๒ มันออกมา อันนั้นเบบภัยอย่างย่งสำหรับนักประวัติศาสตร์ เพราะทำให้ขาดความเป็นกลางในการตีความ เกิดอารมณ์เกรี้ยวกราด เกิดอารมณ์เป็นเจ้าของประเทศขึ้นมาโดยไม่มีควมหมาย เกิดอารมณ์กระแฉะกระแหม่นเสียดแทงคนรุ่นเดียวกันโดยไม่มีควมจำเป็น อันนั้นนักประวัติศาสตร์ควรระวังตัวรณกันอย่างย่งจริง อยู่กับประวัติศาสตร์คือมนุษย์ ซึ่งจะต้องเป็นอยู่เหมือนกัน แต่การที่นักประวัติศาสตร์มาใช้อารมณ์เหอเหตุผลแล้วก็เป็นการทำลายวิธีการทางประวัติศาสตร์ เป็นสิ่งที่ไม่ควรจะอภัยให้นักประวัติศาสตร์อย่างย่ง” “ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในสายตาอเมริกา” ศิลปวัฒนธรรม หน้า ๓๗
- ๓๔ วารสารประวัติศาสตร์ ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๒๒

ตั้งให้แก่อ่านนั้น^{๓๖} ยากที่เราจะได้ฟังจากนักประวัติศาสตร์ทั้งหลายในปัจจุบัน

เคยมีผู้ปรารภว่า ทั้งที่สถาบันการศึกษาระดับสูง มีการสอนประวัติศาสตร์มากขึ้น แต่วิชาประวัติศาสตร์ของไทยในปัจจุบันยังมีสถานะที่ไม่ต่างจากเมื่อยี่สิบปีที่ผ่านมาเท่าใด^{๓๗} สาเหตุสำคัญประการหนึ่งก็คือ วงการประวัติศาสตร์ของไทยมีคนที่มีกันน้อยในข้อเท็จจริงมากเกินไป ดารดาษไปด้วยคนที่ไม่เห็นความจำเป็นในการอิงสัจจะ พอใจที่จะขายของแก่กันโดยไม่คิดสร้างสรรค์อะไรใหม่ วงการประวัติศาสตร์จึงตกอยู่ในอาณัติของนักประวัติศาสตร์ประเภท “ท่องจำสักราช” ที่ยอมสยบให้กับรัฐ วงการประวัติศาสตร์จะก้าวไปได้ก็ต่อเมื่อมีนักประวัติศาสตร์ที่ภูมิใจในความเป็นนักวิชาการมากขึ้น ซึ่งไม่เพียงแต่จะรับใช้วงการของตนด้วยสัจจะและข้อเท็จจริงเท่านั้น หากยังมุ่งเกื้อกูลภูมิปัญญาและความใฝ่รู้ของมหาชนร่วมสมัยด้วย การที่แลมซุกถูกลูกขีมาท้วงติงวิธีการ “ชำระ” ประวัติศาสตร์ ของกรมการชำระประวัติ

ศาสตร์ไทยบางคน ซึ่งทำอย่างสุกเอาเผากินนั้น เป็นเสมือนคำฟ้องร้องของนักวิชาการผู้ใฝ่สัจจะดังกล่าว ที่มีต่อวงการประวัติศาสตร์ของไทยในปัจจุบัน ที่แล้วๆ มา แม้แต่การตรวจสอบประเมินคุณค่านักประวัติศาสตร์ที่หาชีวิตไม่แล้ว เช่น สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณสมเด็จพระสังฆราชเจ้าหลวงวชิรญาณวงศ์ เจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศราชวรวิหาร หลวงวิจิตรวาทการ จิตร ภูมิศักดิ์ หรือนักประวัติศาสตร์สมัครเล่น เช่น ประเสริฐ ฉัตรชัย สัจจะ พิธีกร ถึงเวลาแล้วกระมังที่จะมีการตรวจสอบนักประวัติศาสตร์อาชีพที่ยังเดินเหินอยู่ในวงการ โดยเฉพาะผู้ที่มีอิทธิพลกำหนดแนวทางและกระบวนการศึกษาวิชาประวัติศาสตร์ของไทยในปัจจุบัน แต่การตรวจสอบและ “ชำระ” จะเป็นไปได้ก็ต่อเมื่อพยายามเรียนรู้จากกัน เคารพข้อดี พร้อมกับแลเห็นข้อเสียของกันและกันเท่านั้น

แลมซุกในวันนี้ ยังคงสร้างสรรค์งานประวัติศาสตร์ออกมาอย่างไม่หยุดยั้ง และมี โครงการศึกษาที่ใฝ่

๓๖ ใน “เสียงสะท้อนจากการปฏิวัติอเมริกัน : ศึกษากรณีประเทศไทย” แลมซุกได้ตั้งคำถามถึงบทบาทของอเมริกาในปัจจุบันว่า “อุดมการณ์แห่งเสรีภาพที่เคยค้ำชูอยู่ในสังคมอเมริกานี้มาร่วมสองศตวรรษแล้วนั้นหายไปไหนเสีย ? ใครเล่าที่ไม่ยึดมั่นในเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญอเมริกัน ? ทำไมเพนตากอนจึงมีอิทธิพลบิดเบือนความหมายของคำประกาศอิสรภาพอเมริกัน ? และท้ายที่สุดใครจะเป็นผู้รับผิดชอบ เมื่อคนส่วนใหญ่มองเห็นว่า อนุสาวรีย์แห่งเสรีภาพที่นครนิวยอร์กนั้นในอ้อมมือมิได้ถือคบเพลิงหากแต่ถือบงกคแทน ?” (วารสารประวัติศาสตร์ ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๓ กันยายน-ธันวาคม ๒๕๒๐ หน้า ๒๕) แลมซุกยังตั้งคำถามในเวลาต่อมาอีก เมื่อเขียน “ไทย-อเมริกา : พันธะสงครามเวียดนาม” ว่า “จากการศึกษาเรื่องเมืองไทยในสงครามเวียดนาม ทำให้เกิดคำถามขึ้น ๒ ข้อ คำถามหนึ่งหากคำตอบได้ แต่อีกคำถามยังรอหาคำตอบ คำถามแรก... อเมริกาเข้าใจความหมายของคำว่า “สงครามประชาชน” อย่างไร ? คำตอบคือ หมายถึงสงครามกวาดล้างประชาชน ส่วนคำถามที่สองที่ต้องการคำตอบคือ ใครจะต้องรับผิดชอบกับการให้อเมริกาเข้ามาใช้ดินแดนดินไทยทำสงครามเวียดนาม” (รวมบทความประวัติศาสตร์ ฉบับที่ ๑, กรกฎาคม ๒๕๒๓) หน้า ๑๒๔

๓๗ สืบแสง พรหมบุญ “สถานะของวิชาประวัติศาสตร์ในประเทศไทย” สถานะของวิชาประวัติศาสตร์ในปัจจุบัน (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๕๒๓) หน้า ๑๗

ฝันจะทำอีกมากมาย ในขณะที่นักประวัติศาสตร์อาชีพรุ่นเดียวกันหยุดอยู่กับที่แล้ว เมื่อเทียบกับนักประวัติศาสตร์ร่วมสมัย แลดูเหมือนไม่มีอะไรโดดเด่นมากนัก ทั้งไม่ได้บุกเบิกสิ่งใหม่อันน่าตื่นตะลึงให้กับวงการประวัติศาสตร์ไทย แต่ที่แลดูเหมือนคือความซื่อตรงต่อข้อเท็จจริง ความตั้งใจจริงต่อวงการประวัติศาสตร์ และงานที่มีคุณภาพในทางวิชาการ และนี่เองคือปัจจัยสำคัญที่จะฉาดทางให้กับวงการประวัติศาสตร์ไทย เพื่อสถานะอันทรงคุณค่ากว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

งานเขียนของ

แถมลข นุ่มนนท์

ที่ปรากฏจนถึง

เดือนพฤษภาคม ๒๕๒๔

บทความ

๑. อิทธิพลทางการเมืองและเศรษฐกิจของอังกฤษในเชียงใหม่
(รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์และโบราณคดีลานนาไทยครั้งที่ ๑ ๒๕๑๑)
๒. ประวัติศาสตร์
(วิทยาศาสตร์สังคม สำนักวิจัยสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ๒๕๑๓)
๓. การเจรจาทางการทูตระหว่างไทยกับอังกฤษ ค.ศ. ๑๕๐๐-๑๕๐๕
(วรรณไวทยากร โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย ๒๕๑๔)
๔. การเจรจาระหว่างรัฐบาลไทยกับรัฐบาลอังกฤษเรื่องไทรบุรี กลันตัน ตรังกานู และปะลิส
(แถลงงานประวัติศาสตร์ เอกสาร โบราณคดี ปีที่ ๘ เล่มที่ ๑-๓ มกราคม-ธันวาคม ๒๕๑๓)
๕. พระราชปรารภทางการเมืองของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และร่างรัฐธรรมนูญฉบับแรกของไทย
(จันทร์เกษม ฉบับที่ ๑๒๓ มีนาคม-เมษายน ๒๕๑๘)

๖. ที่ปรึกษาราชการแผ่นดินชาวอเมริกันในประวัติศาสตร์ไทย
(แถลงงานประวัติศาสตร์ เอกสาร โบราณคดี ปีที่ ๗ เล่มที่ ๓ กันยายน ๒๕๑๖)
๗. ที่ปรึกษากระทรวงการต่างประเทศชาวอเมริกันในประเทศไทย พ.ศ. ๒๔๖๐-พ.ศ. ๒๔๘๓
(แถลงงานประวัติศาสตร์ เอกสาร โบราณคดี ปีที่ ๘ เล่มที่ ๑-๓ มกราคม-ธันวาคม ๒๕๑๘)
๘. ชาวอเมริกันในราชการไทย พ.ศ. ๒๔๓๓-๒๔๘๓
(จดสารโครงการตำราสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ ปีที่ ๗ เล่ม ๑ ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๑๘)
๘. ที่ปรึกษาชาวอเมริกันในประเทศไทย พ.ศ. ๒๔๔๖-พ.ศ. ๒๔๘๓
(วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ ๔ เล่มที่ ๓ กุมภาพันธ์-พฤษภาคม ๒๕๑๘)
๑๐. ที่ปรึกษาราชการแผ่นดินชาวอเมริกัน ในประวัติศาสตร์ไทย พ.ศ. ๒๔๔๖-พ.ศ. ๒๔๘๓
(ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสหรัฐ แพร่พิทยา ๒๕๑๕)
๑๑. เสี่ยงสะท้อนจากการปฏิวัติอเมริกัน : ศึกษากรณีประเทศไทย
(วารสารประวัติศาสตร์ ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๓ กันยายน-ธันวาคม ๒๕๒๐)
๑๒. การปกครองไทยสมัยโบราณ (ปียมหาราชานุสรณ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๓ ตุลาคม ๒๕๐๖)
๑๓. เมื่อประเทศไทยเข้าสู่สงครามโลกครั้งที่สอง
(วารสารประวัติศาสตร์ ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ มกราคม-เมษายน ๒๕๑๕)
๑๔. เมืองไทยยุคเชอคูน่า
(วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ ๖ เล่มที่ ๑ มิถุนายน-กันยายน ๒๕๑๕)
๑๕. การสร้างชาติของจอมพล ป. พิบูลสงครามสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง
(สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย พฤศจิกายน ๒๕๒๐)
๑๖. จอมพล ป. พิบูลสงครามกับการสร้างชาติไทย พ.ศ. ๒๔๘๑-๒๔๘๓
(วารสารประวัติศาสตร์ ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๒๐)

๑๗. ขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นของไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง
(วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร) ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๒๐)
๑๘. สภาวะเศรษฐกิจของประเทศไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง
(วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ ๗ เล่มที่ ๑ กรกฎาคม-กันยายน ๒๕๒๐)
๑๙. ขบวนการ ร.ศ. ๑๓๐
(วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ ๘ เล่มที่ ๒ ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๒๑)
๒๐. การจับกุมทหารก่อการกำเริบ ร.ศ. ๑๓๐
(วารสารสังคมศาสตร์ ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๑ มกราคม-มีนาคม ๒๕๒๒)
๒๑. การไต่สวนและพิจารณาคดีกบฏ ร.ศ. ๑๓๐
(วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๔ ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๒๓)
๒๒. แนวพระราชดำริทางการเมืองในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
(ศรปริทัศน์ ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๓ มีนาคม ๒๕๒๒)
๒๓. อาชญากรรมสงคราม พ.ศ. ๒๔๘๘
(วารสารประวัติศาสตร์ ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๒๓)
๒๔. ไทย-อเมริกา: พันธะสงครามเวียดนาม
(รวมบทความประวัติศาสตร์ ฉบับที่ ๑ กรกฎาคม ๒๕๒๓)
๒๕. ขบวนการต่อต้านอเมริกันสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม
(รวมบทความประวัติศาสตร์ ฉบับที่ ๒ มกราคม ๒๕๒๔)
๒๖. แดงการณั่วมรดก-รัศมี
(วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ ๙ เล่มที่ ๒ ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๒๒)
๒๗. ทิศนะบางประการต่อคณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย
(โลกหนังสือ ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๔)
๒๘. ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในสายตาอเมริกา

- (ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑๗ มีนาคม ๒๕๒๔)
๒๙. The Anglo-Siamese Secret Convention of 1897
THE JOURNAL OF THE SIAM SOCIETY, Vol LIII Part 1, January 1965)
๓๐. The First American Advisers in Thai History
THE JOURNAL OF THE SIAM SOCIETY, Vol LXII Part 2, 1974)

หนังสือ

๑. เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง (ดวงกลม ๒๕๒๑)
๒. พันอดีต (เรื่องศิลป์ ๒๕๒๒)
๓. ยี่สิบกรุ่นแรก : กบฏ ร.ศ. ๑๓๐ (เรื่องศิลป์ ๒๕๒๒)
๔. Thailand and the Japanese Presence 1941-1945 (Singapore 1977)

บทวิจารณ์

๑. อ. พิบูลสงคราม จอมพล ป. พิบูลสงคราม เล่ม ๑ สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๒ เมษายน กรกฎาคม ๒๕๑๘
๒. วอลเตอร์ เอฟ เวลดา CHAIYO ! KING VAJIRAVUDH AND THE DEVELOPMENT OF THAI NATIONALISM (วารสารประวัติศาสตร์ ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๒๒)

บทแปลและเก็บความ

๑. เทียนวรรณ
(เอกสารโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ มกราคม ๒๕๑๘)
๒. องค์ประกอบนโยบายต่างประเทศ : นโยบายต่างประเทศไทยสมัยก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง

วรรณกรรมแปลและเก็บความ

๑. เซอร์ ซาลี แชปลิน
(แฟนสัมพันธ์ ตุลาคม พฤศจิกายน ธันวาคม ๒๕๐๓ และมกราคม ๒๕๐๔ พิมพ์ครั้งที่สอง ในวารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ มกราคม-มีนาคม ๒๕๒๑)
๒. ไม้มอมแพ้แก่โชคชะตา
(สมาคมนักเขียนแห่งประเทศไทย ๒๕๑๕)